

potens sibi adæquare intellectum humanum, et e converso. Si autem accipiatur verum, prout de intellectu dicitur (verum logicum seu cognitionis), sic convertitur cum ente, quod est extra animam, non per prædicationem, sed per convenientiam, eo quod cuilibet vero intellectui (vero iudicio) oportet quod respondeat ens aliquod».

Objic. adversus 2.^{am} thesim. Ubi est comparatio intellectus ad rem, ibi est etiam ipsius adæquatio, ac proinde veritas proprie dicta; atqui mens in simplici perceptione cognoscit per comparisonem ad rem, ut, dum cogitat *animal rationale*, istum conceptum ad hominem refert, et non ad lapidem; ergo...

Resp. Dist. min. Mens, etc., cognoscit per comparisonem *ex parte modi intelligendi*, conc.; *ex parte rei cognitæ*, neg. Utique mens, simpliciter et incomplexè aliquid percipiens, comparisonem utitur eamque exercet quoad modum agendi; quia eatenus rem percipit, quatenus ejus similitudine seu repræsentatione informatur. Ast vero, quoad rem ipsam cognitam, tunc vere dicitur, quod intellectus per comparisonem cognoscit, dum comparisonem ad ipsum objectum refert atque in ipso ponit et exercet; quod sane tunc tantum locum habet, quando mens, in objecto cognito diversa distinguendo et comparando, unum alteri attribuit vel ab eo sejungit per affirmationem vel negationem.

Instabis. Sed mens, dum simpliciter percipit, intelligit per comparisonem etiam quoad rem cognitam; ergo... Prob. subs. Ibi mens per comparisonem ex parte rei cognitæ intelligit, ubi falsitas reperitur; atqui mens in simplici perceptione falsitati est obnoxia, ut patet, dum unius rei definitionem ad rem alteram refert, vel dum definitionem conficit pugnantibus inter se terminis, puta, si circulum concipiat tamquam figuram triangularem; ergo...

Resp. Neg. antec. Ad prob., omiss. maj., dist. min. Mens in simplici perceptione falsitati est obnoxia *per accidens*, conc.; *per se seu ex parte ejus, quod sibi est proprium*, neg. Itaque intellectus, rem seu rei naturam simpliciter apprehen-

dens, semper est verus per se, quatenus semper adæquatur rei perceptæ per ejusdem repræsentationem, quam apud se habet, dum aliquid concipit. Ast vero, dum definitionem, sive perfectam, sive imperfectam rei conficit, varios conceptus et rationes objectivas in ea distinguendo, vel id efficit vere affirmando aut negando, ut, si de homine cogitans, dicat: *est animal rationale*, quo causa a perceptione jam ad iudicium transit: vel id efficit simpliciter percipiendo *animal rationale*, dum cogitat de homine absque ulla affirmatione vel negatione explicita, quo casu simplex perceptio et definitio per ipsam efformata falsitati proprie et per se non subjacent, quia falsitas, sicut et veritas, quæ ipsi opponitur, non nisi in iudicio adest: attamen *per accidens*, vel potius implicite et virtualiter, definitio, simplici apprehensione habita, vera vel falsa dicitur, quatenus viam sternit ad verum vel falsum iudicium, cujus ex sua natura quasi quædam dispositio et inchoatio existit. «Per accidens, ad rem bene ait D. Thomas¹, in operatione intellectus, qua cognoscit quod quid est (rem seu naturam aliquam), potest esse falsitas, in quantum ibi compositio (affirmatio) intellectus admixcetur. Quod potest esse dupliciter: uno modo, secundum quod intellectus definitionem unius rei attribuit alteri, ut si definitionem circuli attribuat homini; unde definitio unius rei est falsa de altera. Alio modo, secundum quod partes definitionis componit ad invicem, quæ simul sociari non possunt». Unde simplex perceptio, quatenus definitionem rei apprehensæ efformat, tamquam quid medium inter simplicem apprehensionem et iudicium haberi potest.

ARTICULUS TERTIUS

De existentia certitudinis.

Prænotanda:

1.º *Dogmatici* illi dicuntur, qui ajunt, hominem veritates

¹ 1.^a p., q. 17, art. 3.º

plurimas per certitudinem habere posse et scire; quæ denominatio a *dogmate*, quod veritatem certissimam audit, desumptum est. Contra vero

2.º *Sceptici* illi appellantur philosophi, qui certitudinem veritatis rejiciunt, atque hi etiam solent *pyrrhonic* nuncupari, a græco philosopho Pyrrhone sumpto nomine, qui certitudinem quamlibet a cognitione, sive experimentalis, sive sensibilis, sive intelligibilis, excludere conatus est. Ast vero

3.º Inter scepticos hosce, quidam quidem certitudinis existentiam quoad hominem rejiciunt, ejus tamen absolutam possibilitatem minime rejicere audent; quinimmo ipsorum aliqui certitudinem admittunt quoad internarum affectionum existentiam: unde sceptici *moderati* seu partiales dici queunt. Alii vero e contra, non existentiam tantum, sed ipsam quoque certitudinis possibilitatem ab homine depellunt, ita ut, de omnibus dubitandum semper, asserant, absque spe ulla unquam a dubio emergendi. Atque hi quidem *acataleptici*, sive incomprehensores, nuncupati sunt.

THESIS

Scepticismus, omnem certitudinem e medio tollens, et absurdus in seipso existit, et exitialis est societati et Religioni.

Prob. 1.^a pars.

1.º Qui existentiam omnis certitudinis e medio tollit, vel id facit, quia omnem certitudinem negat, vel quia de ea dubitat. Si primum, eo ipso aliquid ut certum, implicite saltem, adfirmat et admittit, nempe, hanc propositionem: *Nulla existit certitudo*. Si secundum, in primis ut certum admittit et implicite affirmat, dubitandum esse de omnibus: deinde, si dicatur, quod assensum suspendat etiam circa ipsum hoc dubium universale de existentia certitudinis, ad minus certum erit, ipsum suspendere assensum. Præterea, qui ad assensum suspendit, ipsum suspendit propter formidinem errandi; atqui nemo potest formidare errorem, nisi hunc aliqua ratione

noscat, nam ignoti nulla esse potest formido. Jam vero, qui novit quid sit error, necessario etiam novit quid sit veritas, cui intellectus per errorem dissentitur. Ergo scepticismus absurdus est et contradictionem implicat, sive quis ipsi adhæreat, quia certitudinem negat, sive quia de ea dubitare profitetur.

2.º Scepticismus absurdus evincitur ex ipsa hominis natura et quotidiana et universali experientia. Profecto enim, quis sibi persuadeat, hominem aliquem serio dubitare posse, se existere, cogitare, videre dum videt, sensatione doloris affici, aliaque sexcenta hujusmodi, quorum ex conscientiae intimo testimonio conscii reddimur, quæque ita nitide, perspicue et ineluctabiliter animum et mentem percellunt, ut prorsus fieri non possit, quin eis adhæreamus? Adde his, quod, si quis dubium vellet affectare, num vere existat, cogitet, sentiat, etc., necne, dubitare saltem minime poterit, sibi *videri* se existere, sentire, etc. Ergo saltem certum ipsi erit, se de his dubitare quoad ipsorum realem existentiam, et eadem sibi ita apparere: ergo jam aliquid certi amplectitur, nec universalis proinde evadet dubitatio.

Prob. 2.^a pars.

1.º Si ad praxim reduceretur universale dubium, quod adstruunt sceptici, integra societas humana subverteretur. Hæc siquidem subsistere nequit, nisi homo homini credat, dum vel ore vel scripto loquitur; nisi agnoscat ac discernere queat parentum, possessionum, titulorum, proprietatis existentiam et discrimen; nisi apud se habeat notiones justæ et injustæ, veri et falsi. Atqui omnia hujusmodi repugnant in hypothesis dubii universalis, ut ex se patet: ergo universalis scepticismus societatem penitus destrueret. Quod ipsum

2.º De religione similiter pronuntiari potest. Nam, si nulla certa notio apud hominem, etiam quoad res extra eum positas, existit; ergo in continua et necessaria ignorantia vel dubitatione versatur circa jus naturale, jus divinum et humanum, circa discrimen boni et mali moralis, circa animæ immortalitatem et libertatem, circa Dei ipsius existentiam.

Quibus positis, proculdubio non tantum supernaturalis et revelata Religio, sed vel naturalis ipsa, vel umbra religionis penitus e medio tollitur. Atque hæc quidem absurda non tantum rigidos scepticos, qui certitudinem quamcumque rejiciunt, sed eos etiam moderatores, qui certitudinem non rejiciunt quoad existentiam internarum affectionum, vehementius urgent; quandoquidem ad societatis et Religionis existentiam et conservationem exquiritur certitudo, quæ res extra animam positas respiciat.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Objic. 1.^a Cum cognitio ab objecto speciem et determinationem desumat, opus est, ut ab ipso pendeat ac ipsi commensuretur; atqui res, quæ menti objiciuntur, incertæ sunt, utpote contingentes et mutabiles; ergo, et cognitio incerta prorsus sit, oportet.

Resp. Dist. min. Res omnes, quæ menti, etc., neg.; plurimæ, subd.: quoad existentiam, conc.; quoad essentiam et nexum prædicati cum subjecto, neg. Atque in primis quidem falsitatis evincitur id, quod sceptici assumunt, cuncta, scilicet, objecta, quæ menti objiciuntur, contingentia ac mutationi continuo subjici; quandoquidem Deus nec contingentia nec mutationi subest. De Deo autem plurima certo sciri prosunt, ut ejus existentia, infinitudo, unitas, independentia, æternitas, cætera hujusmodi attributa, quæ naturali ratione per evidentiam et certitudinem deprehendi possunt. Sed, etsi gratis daremus, cunctas res contingentia et mutationi subjici, nihil adhuc sceptici proficient. Quamvis namque ultro fateamur, maximam objectorum partem subesse contingentia ac mutationi quoad existentiam, id tamen nihil obstat, quominus 1.º immutabilia sint ac necessaria ex parte essentia; quantumvis enim hic homo contingenter existat, semper ac necessario verum erit, quod homo organico corpore et anima rationali constat; 2.º quominus necessarius nexus existat inter prædicata essentialia rei, vel inter pro-

prietates et attributa, quæ ipsam ingrediuntur; lapis existere vel non existere quidem potest: at, sive existat sive non, ac præsertim dum existit, vere ac certo agnoscere et affirmare possum, quod sit extensus, quod divisibilis in partes, quod non sit homo, etc.

Objic. 2.^a Nostra quævis cognitio a sensibus originem ducit; atqui verisimile est, sensus semper falli, cum sciamus ac etiam experiamur, ipsos sæpissime falsitati esse obnoxios; ergo...

Resp. Dist. min. Nostra, etc., tamquam ab occasionibus mentem excitantibus, conc.; tamquam vel materiam ministrantibus, vel ita ut sint regula semper necessaria judicii, neg. Admitti sane potest, omnem hominis cognitionem a sensu originem ducere occasionaliter ac remote, quatenus sensus exercitium aliquod, intellectus quempiam actum, vel tempore, vel natura saltem præcedit. Ast admittere minime est opus, vel ipsos materiam cuilibet cognitioni intellectuali præbere, vel iis etiam in casibus, in quibus materiam ministrant, eos regulam esse, cui semper judicium conformare oporteat. Non primum; quia quædam sunt intellectuales cognitiones, ex. gr., *me existere, cogitare, impossibile esse, idem simul esse et non esse*, etc., quæ a sensibus occasionem, at non materiam proprie accipiunt. Non secundum; tum quia intellectus notiones et conceptus, quæ judicio inserviunt, a sensuum impressionibus et repræsentationibus distinguuntur; tum maxime quia intellectus, utpote facultas ex sua ipsa natura sensibus infinite fere superior, non ab eis regulam et mensuram ad judicandum accipit, sed ipsis potius dominatur, ac ipsorum impressiones, repræsentationes fallaces ac modificationes confert simul ac dijudicat. Quod tamen nihil obstat, quominus, quibusdam positis conditionibus, sensus perceptio tamquam regula ad recte judicandum habeatur, ut postea dicemus.

Objic. 3.^a Ut judicio cuivis certo et absque hæsitacione adhæreamus, opus est, ut sit medium aliquod veritatem agnoscendi et errorem declinandi; atqui deest medium hujusmo-

di; ergo, etc. Prob. min. Medium illud vel ut certum supponitur, vel alio indiget constitui et firmari; atqui ejus certitudinem non licet supponere; ergo ex altero, ex quo firmetur, pendet, illudque ex priori altero in infinitum. Prob. min. Non licet supponere id, de quo disceptatur; sed utrum præfatum medium veritatis certum existat necne, illud ipsum est, de quo inter dogmaticos et scepticos disceptatur; ergo...

Resp. Neg. maj. Ad prob., neg. etiam min. Ad cujus prob. Dist. min. Non licet, etc., *quando per aliquid certius et notius ostendi potest et indiget*, trans.; *quando de re agitur, quæ per certiolem et notiolem nec probari potest nec indiget*, neg. Porro inter ea, quæ menti objiciuntur, quædam sunt, quorum veritas ita vivide mentem percellit, ut hujus ad sensum necessario rapiat, prout videre licet tum in eis, quæ sensu intimo continentur, v. gr., cogitationes vel subjecti cogitantis existentia; tum in eis, quæ immediata præsertim evidentia perfunduntur: hæc quippe vel alio certiori ac notiori medio firmari nequeunt, ut hoc principium: *impossibile est, idem simul esse et non esse*; vel non indigent, ut hæc: *totum est, majus sua parte; si effectus est, causa est*, cætera hujus generis, quæ immediata evidentia objectiva collustrantur.

Objic. tandem sceptici: 1.º maximam humanæ mentis imbecillitatem, ex qua factum est et efficitur quotidie, ut maximos errores amplectantur homines tamquam inconcusas veritates; quibus adde obscuritatem et tenebras, quibus cognoscenda objecta ipsorumque veritas involuta et circumfusa apparent. 2.º Ideo mens divina numquam falli potest, quia infinita est; ergo mens humana, quæ finita est, semper falli potest. 3.º Somniantes ac delirio exagitati, multa se evidenter percipere, existimant, quorum nullam tamen veracem certitudinem habent.

Resp. *Ad primum*: Ultro quidem fatemur, maximam existere humanæ mentis imbecillitatem, nec inficiandum, plurima nobis occulta, incerta ac probabilia; at simul iterum atque iterum pernegamus, exinde colligi, nihil certi unquam a nobis

cognosci. Similiter etiam tenebris et obscuritate objecta plurima circumfusa existunt; at non omnia, ut ex probationibus et exemplis adductis patet.

Ad secundum: Ut mens humana a divina in infinitum distet, opus non est, ut semper falli possit, saltem potentia ad actum reducenda; a divina namque humana mens semper superatur, tum quoad numerum scitorum, quæ infinita apud Deum existunt, non apud hominem: tum etiam ex ratione cognoscendi, quæ in Deo infinitæ perfectionis existit, utpote omnia entia, sive finita, sive infinita, perfectissime penetrans ac comprehendens, idque unico et simplicissimo actu, dum e converso homo non nisi pedetentim, magno cum labore, cum admixtione errorum, quoad pauciora entium attributa, paucissimas vero intimas eorum essentias, per abstractiones et præcisiones, per plures actus, in rerum cognitione procedat.

Ad tertium: Somniantes vel delirio traditi, 1.º quamvis fallacem certitudinem habeant circa res in seipsis, at simul veraci potentiuntur certitudine, quatenus conscii sunt ejus, quod sibi ita videtur vel apparet, unde universalem scepticismum excludunt; 2.º et præsertim, dum existentia certitudinis adversus scepticos abstruitur, non de somniantibus aut infirmis hominibus profecto agitur, sed de vigilantibus et eis, qui ratione utuntur. Unde scepticorum argumentatio hac in parte equivalet huic: *infirmi non sunt sani, et claudi nequeunt currere; ergo non infirmi non sunt sani, et non claudi nequeunt currere*. Ex quibus omnibus corollarii loco

Infertur 1.º Existere non posse hominem, qui serio et ex animo scepticismum absolutum et universale profiteatur; nam quivis scepticus vel certus erit de hac propositione: *dubitandum est de omnibus*; vel, si hoc ipsum inficiatur, saltem tamquam certum admittet hocce pronuntiatum: *certum est, me dubitare, num dubitandum sit de rebus omnibus*.

Infertur 2.º Scepticismum perfecte universalem, sive ex animo, sive ore tenus, excludere ipsam possibilitatem cujuscumque demonstrationis. Siquidem cum eo, qui, de omnibus absolute dubitare se, profitetur, nec disputari quidem potest;